

УКРАЇНСЬКЕ ГЕОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО

Київський відділ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Географічний факультет

КИЇВСЬКИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

Kyiv geographic almanac

Випуск 4

2004

Науковий збірник

Київ – 2005

УДК 911.9:528.94(477+477-20/477.41)

**Київський географічний щорічник.** Науковий збірник. – Вип. 4. – 2004. – К.: КВ УГТ, 2005. – 188 с.

Четвертий випуск щорічника містить статті, подані під рубриками “Україна: трансформації і перспективи”, “Наукові проблеми і пошуки”, “Київські спадки”, “Українська спадщина”, “Етноси, топоніми, ландшафти”, “Рецензії, відгуки”, “Творчі портрети вчених”, “Інформація”. У них представлено значущі для географічних наук і для практики результати вирішення теоретичних і прикладних завдань, виконаних українськими географами, істориками науки, культурологами та мовознавцями.

Свідectво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України КВ № 5924 від 11 березня 2002 року.

Головний редактор  
доктор географічних наук, професор В.М.Пашенко

#### РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор географічних наук, професор С.Ю.Бортник  
доктор географічних наук, професор А.І.Доценко  
доктор географічних наук Т.І.Козаченко  
доктор географічних наук Ж.М.Матвіїшина  
доктор географічних наук В.П.Нагірна, заступник головного редактора  
доктор економічних наук, чл.-кор АПНУ, професор Я.Б.Олійник  
доктор географічних наук, професор І.П.Половина  
доктор географічних наук, професор В.К.Хільчевський  
доктор географічних наук, професор В.О.Шевченко

Відповідальний секретар випуску  
кандидат географічних наук В.М.Чехній

Схвалено до опублікування Вченою радою Київського відділу  
Українського географічного товариства 27 жовтня 2004 року

“Київський географічний щорічник” постановою Президії ВАК України № 3 – 05/7 від 30 червня 2004 р. включений до переліку фахових видань із географічних наук.

Адреса редакції: 01034, Київ – 34, вул. Володимирська, 44, кімн. 405  
e-mail: kyivgeoalm@online.com.ua, тел. 234-14-51, 424-62-11

© Київський відділ  
Українського географічного товариства,  
географічний факультет Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка, 2005

## ЗМІСТ

Від головного редактора .....	6
<i><u>Україна: трансформації і перспективи</u></i>	
Ясюк Т. Є. Наукові принципи дослідження сучасної територіальної організації паливно-енергетичного комплексу ...	7
<i><u>Наукові проблеми і пошуки</u></i>	
Ковальчук І. П. Методологічні проблеми геоморфологічної теорії .....	19
Харченко В. В. Використання природно-економічного потенціалу ландшафтних комплексів у прикладному оцінюванні природи ..	36
<i><u>Київські спадки</u></i>	
Романчук С. П. Сакральні ландшафти Голосіївського лісу .....	46
<i><u>Українська спадщина</u></i>	
Бушак С. М. Київ та Україна у житті й науковій діяльності академіка В.І.Вернадського .....	72
Ровенчак І. І. Внесок Павла Тутковського в розвиток географії культури в Україні .....	110
<i><u>Етноси, топоніми, ландшафти</u></i>	
Стрижак О. С. Хто такі карп'яки? (З карпато-галицького ономастикону) .....	117
Тищенко К. М. Про географічні назви Конотопщини .....	134
<i><u>Рецензії, відгуки</u></i>	
Дрогобыч Н. Е. О книге Владимира Фальц Фейна "Аскания-Нова" .....	143
<i><u>Творчі портрети вчених</u></i>	
Кукурудза С. І., Пащенко В. М. До 100-річчя від дня народження професора К.І.Геренчука .....	161
<i><u>Інформація</u></i>	
С.І.Стеценко – заслужений працівник культури України .....	178
Державна премія України – географам-викладачам .....	178
Пащенко В. М. Із хроніки Помаранчевої революції. Відозва до географів України .....	179
<i><u>Книжкова полиця щорічника</u></i>	
Нові видання редакції географічного тижневика .....	184
Автори "Щорічника – 2004" .....	185
Інформація для авторів .....	187

## ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ У ПРИКЛАДНОМУ ОЦІНЮВАННІ ПРИРОДИ

*В.В.Харченко*

**Постановка проблеми.** Сучасна практика господарювання в Україні і в усьому світі призводить до виникнення багатьох геоecологічних проблем, які пов'язані з погіршеними умовами функціонування ландшафтів і станами їх як середовища людського суспільства. Діяльність людини спричинила безпосередні зміни ландшафтів, порушення їхніх властивостей і функцій. Це негативно позначається на здоров'ї людей і несприятливо – на розвитку галузей господарства: сільського, лісового, курортно-рекреаційного тощо.

Вирішення геоecологічних проблем потребує здійснення таких двох завдань: розробити шляхи раціонального ведення господарства – і впровадити їх у практику природокористування. На думку автора, це можливо лише за умови достовірного прикладного оцінювання потенціалу ландшафтів – конкретних ландшафтних комплексів (ЛК), середовища природних умов і джерел природних ресурсів. При цьому має йтися про нове для природничих географів економічне оцінювання ЛК, а не про суто ресурсне оцінювання.

**Стан опрацювання проблеми вченими-географами.** Розробці способів прикладного оцінювання природи, її різних потенціалів увага приділялася віддавна. Роль географів у цьому процесі є провідною.

В.В.Докучаєв [4], аналізуючи родючість ґрунтів, ще у ХІХ ст. звертав увагу не лише на природні її чинники, а також на антропогенні. Зокрема він зазначав, що “земля, в яку вкладали знання і працю, врожайніша від землі, про покращення якої господар турбувався мало” [4, с. 247]. Сучасними дослідниками розроблені методики бонітетного оцінювання лісів, луків, сільськогосподарських земель. Є методики ландшафтознавчих оцінювань природи. Так, методика оцінювання фітопродуктивності сільськогосподарських земель враховує важливі для росту рослин фактори: світло, тепло, вологу, поживні елементи, дієві під час вегетаційного періоду [9].

Є певний досвід грошового оцінювання природи. Економіко-географи розробили методику економічного оцінювання природних ресурсів: Н.П.Федоренко – 1968 р., Т.І.Петрякова – 1970, А.А.Мінц – 1972, А.М.Третяк і Д.І.Бабміндра – 2003 та ін.; досвід із оцінювання природно-ресурсного потенціалу території напрацювали М.Г.Ігнатенко і В.П.Руденко – 1986, В.П.Руденко – 1999, С.І.Лукашик – 1999 р. та ін. Оцінка продуктивності різних компонентів природи зручно зводилася до “спільного знаменника” вираженням у грошовій формі.

Вчені-економісти розробили та оприлюднили методику економічного оцінювання землі: П.Ф.Веденічев – 1964, 1988; Б.І.Пасхавер – 1988; С.Д.Черемушкин – 1962, 1972; С.Н.Кулагина – 1972 р. та ін.

Враховуючи весь напрацьований досвід, зазначимо, що для ефективного і невиснажливого використання ландшафтів, щоб не тільки найповніше задовольнити існуючі потреби, а й подбати про можливість їх задоволення для майбутніх поколінь, *необхідно знати ще й інше – природно-економічний потенціал ландшафтних комплексів* (ПЕП ЛК). Поняття такого потенціалу та його наукове обґрунтування запропоноване автором цієї статті.

**Переваги використання природно-економічного потенціалу ландшафтних комплексів.** *Природно-економічний потенціал ландшафтного комплексу* – це загальна придатність комплексу до господарського використання як єдиного цілого, обчислена у грошовій формі на основі потенційної продуктивності ландшафтного комплексу. Вона розраховується на одиницю площі відносно різних із можливих галузей господарства, що найпридатніші для розвитку в регіоні.

ПЕП ЛК істотно відрізняється від більшості методик оцінювання потенціалів природи, розроблених вченими-географами. Пропонований автором підхід полягає у тому, щоб обраховувати потенціал ЛК виходячи не з оцінювання окремих природних компонентів або чинників, які цей потенціал формують, а з економічного результату, якого можна досягнути при використанні ЛК як єдиного цілого – з усіма його геокомпонентами і чинниками, що формують потенціал.

Оперування економічним результатом дає перевагу – значно спрощує процес оцінювання. При цьому достовірність оцінок не зменшується, а навіть збільшується, бо результат, у цьому випадку – економічний, відбиває дію усіх потенціалоформуючих чинників. Тому вплив жодного чинника не може бути пропущений і неврахований через об’єктивні чи суб’єктивні причини.

Такий оцінювальний підхід надає й інші переваги. Зокрема ще однією з переваг розрахування ПЕП ландшафтного комплексу порівняно з економічним оцінюванням природних ресурсів [8, 10, 12], оцінювання ПРП території [6] тощо, є оцінювання не лише природних ресурсів, а й природних умов. Промислове підприємство, розташоване у межах ландшафтного комплексу, не завжди споживає його ресурси безпосередньо (крім вільного атмосферного кисню автотранспортом чи чогось подібного). Часто таке підприємство лише займає простір, у межах якого використання ресурсів іншими природокористувачами не завжди є можливим. Але ж при виборі ЛК для розташування промислового чи будь-якого іншого підприємства, а особливо при його будівництві, природні умови, на відміну від природних ресурсів, обов'язково враховуються. Так, у США основне авіабудування після другої світової війни перемістилося зі Сходу – старого промислового регіону – у Каліфорнію, оскільки там рідко йдуть дощі, а тому недобудовані літаки можна зберігати просто неба.

Інший приклад стосується акваторіальних ландшафтних комплексів, – адже не тільки територія [6] має потенціал, не тільки землю [16] й природні ресурси [8, 10, 12] можна кількісно оцінювати. Водні об'єкти можуть використовуватися не лише як джерела водних ресурсів (для виробничого та побутового водопостачання), а також для розвитку водного транспорту, гідроелектроенергетики, рибацтва та рибного господарства, курортно-рекреаційного господарства тощо. У цьому випадку вода використовується лише як умова і безпосередньо не споживається, хоча за такого природокористування це споживання води (а часто й інших ресурсів цього ландшафту) вже неможливе або істотно обмежене. Так, у зариблених ставках рибницьких господарств купатися, як правило, заборонено.

**Відповідність ПЕП ландшафтних комплексів нормуванню антропогенних навантажень на природу.** При грошовому оцінюванні ПЕП ЛК, відведених для сільсько- і лісогосподарського використання, що є просторово найпоширенішими, враховується: а) *урожайність* сільськогосподарських культур, визначених *зональною* чи на менших площах – приміською спеціалізаціями, які вирощуються *відповідно до їх вимог*; б) *продуктивність* лісових і трав'яних культур. Це передбачає, що природокористування здійснюватиметься так: від природи братиметься стільки, скільки вона може віддати без порушення стійкості ЛК. Таким чином, оцінювання ПЕП ЛК значною мірою відповідає також меті нормування антропогенних навантажень на природу, – тобто “визначенню таких параметрів антропогенних впливів, за яких забезпечуються стійкість ландшафтів

та ефективно виконання ними заданих функцій” [5, с. 220]. Але, на думку М.Д.Гродзинського, у загальному вигляді завдання, пов’язане з нормуванням певного впливу, скажімо,  $q$ -го виду, що описується  $m$  параметрами, полягає у визначенні для кожного  $j$ -го параметра множини його значень  $Q_j$ , при яких протягом заданого інтервалу часу  $[t_0, t_1]$  ландшафт із заданою ймовірністю не вийде за межі оптимальних станів  $Z_{opt}$  ні за жодного з  $k$  змінних  $x_k$ , що описують її. Це завдання можна представити так [5, с. 221]:

$$P\{x_i(t) \in Z_{opt}(t), q_j \in Q_j, \forall i \in [1, k], j \in [1, m], t \in [t_0, t_1]\} \geq 1 - \alpha$$

де  $\alpha$  – мале число, що визначає “жорсткість” збереження ландшафту в межах оптимальних станів  $0 \leq \alpha < 1$ ;  $\forall$  – квантор загальності.

Щодо оцінювання ПЕП ЛК, то на думку автора, воно передбачає природокористування, яке не призведе до виходу цього комплексу за межі оптимальних станів  $Z_{opt}$  не лише протягом заданого інтервалу часу –  $t \in [t_0, t_1]$ , а протягом нескінченно довгого інтервалу часу –  $t \in [t_0, \infty]$ .

Якщо, скажімо, випас тварин у межах пасовищного ландшафтного комплексу буде таким, що кількість спожитої трави за рік не перевищує її природного приросту за той же час, то цей комплекс можна буде використовувати нескінченно довго. Йому не завдаватиметься шкоди – ландшафтний комплекс зберігатиме здатність до самовідновлення. Саме природний приріст і враховується при обчисленні ПЕП ЛК.

Отже, ЛК має використовуватися так, щоб не виникало геоекологічних проблем. Формулювання природно-ресурсний потенціал ландшафтних комплексів, яке використовувалося автором раніше [14, 15], ніяк на це не вказує.

Створення водосховища може збільшити природний гідроресурсний потенціал ЛК, де розташоване це водосховище. Але природно-економічний гідроенергетичний потенціал цих ЛК при цьому може істотно знизитися. Це пов’язано з тим, що зростуть податки або інші сплати на природоохоронні заходи, на підтримання у належному стані прилеглих угідь тощо. А отже, як наслідок, зросте собівартість продукції  $\rightarrow$  зростуть ціни на цю продукцію  $\rightarrow$  споживачі стануть купувати товари-замінники чи дешевші імпортні вироби  $\rightarrow$  ціни на згадану продукцію доведеться знизити до рівня, нижчого від початкового, щоб перемогти у конкурентній боротьбі. Отже, ПЕП ЛК загалом знизиться.

Ландшафтні комплекси, зіпсовані антропогенним вторгненням, для більшості напрямів і галузей господарства можуть мати природно-

економічний потенціал навіть із від'ємним значенням, коли про розвиток відповідних напрямів господарювання без державної підтримки вже не йдеться.

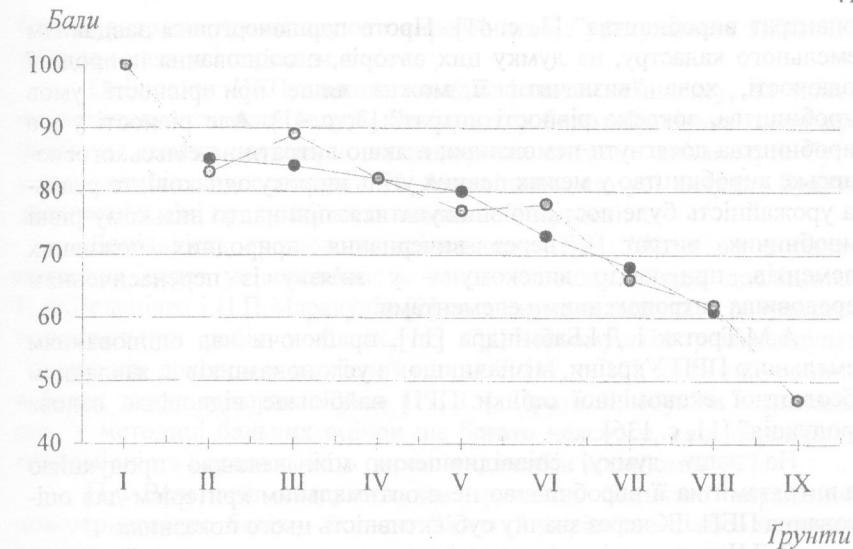
При розрахуванні ПЕП ЛК враховуються і витрати на охорону природи, ренатуралізацію та рекультивацію: відповідні органи державної влади повинні слідкувати, щоб ці витрати були враховані у собівартості продукції підприємства-користувача ландшафтним комплексом – безпосередньо чи у вигляді відповідних податків. А собівартість обов'язково виявить себе у ціні, яка є складовою кожної формули обрахування ПЕП ландшафту.

Слід зазначити, що формулювання *природно-економічний потенціал ландшафтних комплексів* не вказує на використання виключно внутрішніх природних ресурсів і умов ландшафту. Так, цілком реальним є оцінювання енергетичного ПЕП ЛК, і не лише вітрового, водно-гравітаційного, хвильового, – а й сонячного.

**Суперечливі питання, пов'язані з методикою оцінювання ПЕП ЛК.** Оцінюючи ПЕП ЛК, можна зіткнутися із суперечливою ситуацією, коли рекомендують у межах ЛК розвивати саме ту галузь господарства, ПЕП якої, обрахований рекомендованим тут способом, виявився найбільшим. Наприклад, якщо лісогосподарський ПЕП певного ЛК становить 2000 *грн/га*, а сільськогосподарський – 1800 *грн/га*, то слід рекомендувати використовувати цей ландшафт для лісогосподарського, а не сільськогосподарського виробництва.

Суперечність полягає у тому, що чистий прибуток від сільськогосподарського виробництва може виявитися вищим, ніж від лісогосподарського. Тому деякі дослідники пропонують використовувати для оцінювальних робіт чистий прибуток замість валової продукції [2] або разом із нею [17, 16].

Подібні суперечності аналізували вчені, що розробляли методику економічного оцінювання землі. П.Ф.Веденічев і П.П.Маракулін [2], працюючи над таким оцінюванням земель сільськогосподарського призначення, визначили, що “оцінка земельних угідь повинна здійснюватися за допомогою єдиного показника, який ... є співвідношенням між валовою продукцією і прямими витратами на її виробництво” [2, с. 44]. Але, аналізуючи складені цими дослідниками графіки “оцінки орних земель” [2, с. 60] за валовою продукцією і за окупністю витрат (рис. 1), можна побачити, що максимальні розбіжності у значеннях не перевищують 5 балів, а у трьох випадках із дев'яти оцінки збігаються, у тому числі щодо дерново-слабодізолистих ґрунтів – найпоширеніших у Боярському природно-господарському підрайоні [13], що є об'єктом дослідження автора.



- |                                       |                           |                               |
|---------------------------------------|---------------------------|-------------------------------|
| I – Чорноземи глибокі середньогумусні | IV – Чорноземи лучні      | VII – Сірі лісові             |
| II – Чорноземи глибокі малогумусні    | V – Чорноземи реградовані | VIII – Світло-сірі лісові     |
| III – Чорноземи опідзолені            | VI – Темно-сірі лісові    | IX – Дерново-слабо-підзолисті |

Рисунок 1. Оцінка орних земель колгоспів Північно-східного і Центрального агроґрунтових районів Вінницької області за окупністію затрат (суцільна лінія графіка) і за валовою продукцією (пунктирна лінія графіка). За рисунком П.Ф.Веденічева та П.П.Маракуліна [2].

Дослідник С.Д.Черьомушкін у працях із економічного оцінювання земель розглядав таке питання: який показник має слугувати критерієм оцінювання – чистий дохід чи валовий продукт [17]? Цей науковець вважав, що обидва показники є важливими, але зазначив, що “головне призначення економічної оцінки землі полягає у використанні її результатів для цілей планування і організації ... виробництва. Тому у нас необхідно перш за все оцінювати землю за валовим продуктом, що надзвичайно важливо для визначення валового обсягу виробництва на землях різної якості” [17, с. 12].

П.Ф.Веденічев та ін. [3] одним із основних принципів земельного кадастру вважали “врахування економічної родючості”, яка “враховується виходом продукції на одиницю площі, безвідносно

до витрат виробництва” [3, с. 41]. Проте першочерговим завданням земельного кадастру, на думку цих авторів, є оцінювання природної родючості, хоча “визначити її можна лише при рівності умов виробництва, зокрема рівності витрат” [3, с. 41]. Але рівності умов виробництва досягнути неможливо; а якщо витрати на сільськогосподарське виробництво у межах певних угідь щороку однакові, то реально урожайність буде постійно знижуватися: при надто низькому рівні виробничих витрат – через вичерпання природних поживних елементів, при надто високому – у зв’язку із перенасиченням середовища антропогенними елементами.

А.М.Третяк і Д.І.Бабміндра [11], працюючи над оцінюванням земельного ПРП України, визнали, що “з усіх показників ... завданням абсолютної економічної оцінки ПРП найбільше відповідає валова продукція” [11, с. 136].

На нашу думку, співвідношення між валовою продукцією та витратами на її виробництво не є оптимальним критерієм для оцінювання ПЕП ЛК через значну суб’єктивність цього показника.

С.Д.Черьомушкін наводить приклад, у якому за “валовим продуктом землі *A* та *B* рівноцінні, а чистий дохід у першому випадку значно вищий, ніж у другому” [17, с. 11] – через більші витрати на виробництво продукції у межах землі *B*. Це пояснено “відмінністю земель за ефективною родючістю” [17]. Але надмірні витрати на землі *B* можна пояснити також неефективним використанням коштів, непрофесійністю керівника підприємства, низькою продуктивністю праці або надто високою зарплатою працівників тощо.

У прикладі, що подає С.Д.Черьомушкін є друга частина: валовий продукт на землі *B* є меншим, ніж на землі *A*, але за співвідношенням валового продукту і витрат земля *B* є кращою. Тому, на думку С.Д.Черьомушкіна, оцінка землі *B* має бути вищою, ніж оцінка землі *A*. Але такий висновок не можна вважати повністю задовільним. Цілком імовірно, що при збільшенні витрат на землі *B* до рівня їх на землі *A*, валовий продукт на землі *B* все одно був би нижчим, ніж на землі *A*.

Питання щодо врахування при оцінюванні ПЕП ЛК витрат на виробництво продукції дійсно важливе. Але ми обраховуємо природно-економічний потенціал ЛК, а в економіці чийсь видатки обов’язково є чийсь прибутками. Чим більшими є витрати, тим повніше фактори виробництва залучені в економічну діяльність (збільшується кількість робочих місць, повніше використовуються основні фонди підприємств тощо). І той виробник, який згоден нести

більші витрати, організовуючи виробництво з урахуванням ПЕП ЛК, повинен мати усі переваги.

Оцінюючи ПЕП певного ландшафтного комплексу, за право використовувати який ведуть конкурентну боротьбу кілька господарників, не можна достовірно прогнозувати витрати, які можуть бути у підприємців при освоєнні ЛК. Але відомо, що усі витрати будуть враховані в ціні продукції як складова собівартості.

Доцільність грошового оцінювання ПЕП ЛК, а не в балах очевидна через універсальність такого підходу. Якщо дослідники П.Ф.Веденічев і П.П.Маракулін [2] пропонували виражати результати оцінювальних робіт у балах, то С.Д.Черьомушкін рекомендував “оперувати доходом у вартісному виразі” [17, с. 10], хоча оцінювання в балах також використовував [17, 15]. Проте Л.І.Мухіна зазначала, що “у методиці бальних оцінок ще багато неясного, слід перевіряти правомірність і правильність окремих способів і прийомів” [1].

П.Ф.Веденічев обґрунтовував зручність бального вираження довготривалістю балів – їхнього “життя” порівняно з абсолютними показниками, але в умовах ринкової економіки така зручність балів є недоліком. У радгоспах УРСР 1 га земель, оцінених П.Ф.Веденічевим у 93 бали давав валової продукції у 1965 році на 690 руб., а у 1975 – лише на 421 руб., тобто майже на 40 % менше. Таким чином, бальна оцінка не містить необхідної у ринкових умовах економічної інформації та не може бути використана на практиці. С.Д.Черьомушкін пропонував здійснити насичення балів економічною інформацією шляхом встановлення ціни балу, яка б давала змогу переводити бальну оцінку в грошову.

Але і в цьому випадку оцінювання в балах призводило до суперечностей. Оскільки чистий продукт є складовою частиною валового, оцінка за чистим продуктом (частина) не може бути більшою, ніж оцінка за валовим продуктом (ціле). Цей висновок не повинен залежати від форми вираження оцінок – у балах чи грошах. Проте один із опублікованих результатів [17] з економічної точки зору є помилковим. Наведені там оцінки врожайності пасовищ і сіножатей кількох видів за чистим продуктом виявилися більшими, ніж оцінки тих же угідь за валовим продуктом.

**Підсумок.** Оцінювання природно-економічного потенціалу ландшафтних комплексів для придатності у практичному використанні має базуватися на достовірній і доступній для сприйняття природокористувачами інформації. Тому оцінка природно-економічного потенціалу ландшафтних комплексів має виражатися у грошовій формі, зрозумілій широкому колу у дослідників, і підприємців. А мето-

дика розрахування природно-економічного потенціалу ландшафтних комплексів повинна бути досить простою, щоб корегування оцінки потенціалу із надходженням нової інформації не було складним завданням для користувачів ландшафтного комплексу.

Ці умови забезпечуються тим, що розрахування природно-економічного потенціалу ландшафтних комплексів здійснюється оцінюванням економічного результату, якого можна досягнути при використанні ландшафтних комплексів як єдиного цілого, а не оцінюванням окремих природних компонентів або чинників. Таким чином, повністю враховуються всі природні ресурси й умови, що формують потенціал ландшафтних комплексів – і територіальних, і акваторіальних.

1. *Бейдик О. О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. – 395 с.
2. *Веденічев П. Ф., Маракулін П. П.* Економічна оцінка землі. – К.: Урожай, 1964. – 122 с.
3. *Веденічев П. Ф., Пасхавер Б. И., Трегобчук В. М. и др.* Аграрный ресурсный потенциал Украинской ССР. – К.: Наук. дум., 1988. – 312 с.
4. *Докучаев В. В.* Сочинения. Т. VI, 1951. – С. 247.
5. *Гродзиський М. Д.* Основи ландшафтної екології: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 224 с.
6. *Игнатенко Н. Г., Руденко В. П.* Природно-ресурсный потенциал территории. Географический анализ и синтез. – Львов: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1986. – 164 с.
7. *Лукашик С. І.* Використання та розвиток природно-ресурсного потенціалу прикордонного району в умовах створення спеціальної економічної зони: Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Л., 1999. – 19 с.
8. *Миц А. А.* Экономическая оценка естественных ресурсов. М., 1972. – 303 с.
9. *Пестушко В. Ю.* Ландшафтный анализ продуктивности сельскохозяйственных земель (на примере Черниговского Полесья): Автореферат дис. на соискание научн. степени канд. геогр. наук: 11.00.01 / Институт геофизики им. С. И. Субботина, Отд-ние географии. – К., 1988. – 17 с.
10. *Петрякова Т. И.* Вопросы создания карт экономической оценки естественных ресурсов / Известия АН СССР, сер. геогр., 1970, № 1. – С. 106-114.
11. *Третяк А. М., Бабміндра Д. І.* Земельні ресурси України та їх використання. К.: ТОВ “ЦЗРУ”, 2003. – 142 с.

12. Федоренко Н. П. Об экономической оценке природных ресурсов / Вопросы экономики, 1968, № 3. – С. 94-103.
13. Харченко В. В. Антропогенні зміни ландшафтів Боярського підрайону // Антропогенні географія й ландшафтознавство в XX і XXI століттях. Збірник наукових праць. – Вінниця – Воронеж. – В.: Гіпаніс, 2003. – С. 185-189.
14. Харченко В. В. Про грошове оцінювання природно-ресурсного потенціалу ландшафту // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб. наук. праць. – В 4-х т.– К.: ВГЛ Обрії, 2004.– Т. 3. – С. 179-181.
15. Харченко В. В. Про конкурентно оптимальний природно-ресурсний потенціал ландшафту // Феномен ландшафту: частини – ціле – все. Філософія і географія. Проблеми постнекласичних методологій / Збірник наукових праць. – К.: Б. в., 2004. – С. 120-123.
16. Черемушкин С. Д., Кулагина С. Н. О практическом применении экономической оценки земли. М., 1972. – 47 с.
17. Черемушкин С. Д. Основные принципы экономической оценки земли. М., 1962. – 80 с.

***В.В.Харченко. Использование природно-экономического потенциала ландшафтных комплексов в прикладном оценивании природы.***

Для разработки путей рационального использования природы необходимо знать природно-экономический потенциал ландшафтных комплексов, отличный от природно-ресурсного потенциала территории. Оценка природно-экономического потенциала ландшафтных комплексов должна базироваться на достоверной информации, быть простой для восприятия и выражаться в денежной форме – понятной широкому кругу исследователей и пользователей природы.

***Kharchenko Vyacheslav V. Using of the natural-economical potential of landscape complexes in applied estimation of nature.***

It is necessary to know natural-economical potential of the landscape complexes to devise the ways rational using of nature. Natural-economical potential of landscape complexes is told from natural-resource potential of territory. The estimation of natural-economical potential has to base on reliable information, has to be easy to perception and has to put in terms of money which is clear to broad section of investigators and nature users.